

Robert Reich:

The Work of Nations, Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism

Den ökande internationaliseringen av världsekonomin påverkar inte bara små öppna ekonomier som Sverige. Robert Reich har i en uppmärksam bok *The Work of Nations, Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism* (Alfred A Knopf, 1991) analyserat hur det amerikanska samhället håller på att förändras i grunden av den internationella arbetsfördelningen. USA riskerar att förvandlas till ett land där en femtedel av befolkningen lever isolerat i stor välmåga, medan resten blir en underklass vars enda arbetsmöjlighet är att ge service åt överklassen.

Reich kombinerar tre huvudteser för att nå sin slutsats. Den första är att det amerikanska näringslivet har ändrat karaktär. Den andra tesen är att allt fler amerikaner måste konkurrera med utlandet om sina jobb. En bra utbildning är det enda som kan ge konkurrenskraft, men samhället satsar allt mindre på att utbilda de stora grupperna. Den tredje tesen är att överklassen isolerar sig från det övriga samhället i USA, samtidigt som medelklassen krymper och känner sig allt mer ekonomiskt pressad.

Företagens karaktär

Flera grundläggande förändringar har skett i det amerikanska näringslivet under senare år. En sådan är att de stora företagen har förändrats från att ha en majoritet av de anställda i USA till att bli internationella nätverk. Om ett amerikanskt företag går bra, innebär det inte att några jobb skapas i USA. Företagen investerar numera i det land där det är mest lönsamt.

En annan förändring är att de fram-

gångsrika företagen har övergått från att skapa stora volymer till att skapa högt värde. Varornas och tjänsternas viktigaste egenskaper är att exakt uppfylla kundernas krav. Det är således kunskap snarare än massproduktion som skapar vinster.

En tredje aspekt är att en allt större del av varuvärdet blir kvalificerad service. Den gamla klassificeringen av företag som producenter av varor eller tjänster håller därför inte längre. Exempelvis klassificeras läkemedelsindustrin som tillverkning, trots att nästan hela produktionskostnaden består av tjänster; forskning, kliniska försök, patentansökning, ansökan om försäljningstillstånd, marknadsföring etc.

Strukturen på arbetsmarknaden

Även strukturen på arbetsmarknaden har förändrats. Enligt traditionell statistik arbetar folk inom varu- eller tjänsteproduktion, men Reich ger tre nya klassificeringar som bättre visar läget på arbetsmarknaden:

1. *Rutinarbetare i produktionen* utgör 25 procent av arbetskraften, och dess andel minskar på grund av konkurrens från utlandet. Många jobb har försvunnit från de branscher som traditionellt varit de starkaste fackföreningsfästena (stål, bilar, gummi), där lönerna också varit höga. Det är mest manliga jobb som försvunnit, vilket är en orsak till att löneskillnader mellan män och kvinnor minskat. Många rutinarbetare i den gamla industrin tillhör medelklassen, vars antal alltså minskar.
2. *Personliga serviceyrken* utgör 30 procent av arbetskraften och dess andel ökar snabbt. Exempel är städare, servitriser, chaufförer, sekreterare, hårfrisörer, säkerhetsvakter, säljare etc. Denna grupp är skyddad från global konkurrens, men får allt mer konkurrens från friställda rutinarbetare och invandrare samt från arbetskraftsbe-

sparande teknik. Även om det skapas många nya jobb, så kommer arbetskraftsutbudet att vara tillräckligt stort för att hålla nere lönerna i denna grupp.

3. *Symbol-analytiska serviceyrken.* Här återfinns de välutbildade, som jurister, konsulter, ingenjörer, kulturarbetare, journalister, forskare etc. De konkurrerar/samarbetar med utlandet och utgör 20 procent av arbetskraften, mot ca 8 procent 1950. Ökningstakten har dock avtagit under 1980-talet. Symbol-analytikerna är den enda grupp som konkurrerar framgångsrikt med omvärlden och denna grupp får allt högre löner och lägre skatt, tack vare skatte-reformer.

Övriga yrkesgrupper i samhället är folk i primärnäringarna (jord och skogsbruk) samt offentligt anställda.

Inkomstskillnader

Förr var de högt uppsatta tjänstemännen i de amerikanska företagen moraliskt hindrade från att ta ut skyhöga löner, då de arbetade nära sina underställda. I dag är de underställda utspridda över hela världen. Fackföreningarna har också tappat mycket av sin ställning, vilket gör att det inom företagen inte finns någon stark kraft som bevakar löneskillnaderna.

Löneskillnaderna har därför ökat inom företagen. I kombination med skattelättnader för höginkomsttagare har detta skapat kraftigt ökade löneskillnader efter skatt. 1960 tjänade en genomsnittlig VD efter skatt ca 12 gånger mer än sina arbetare, mot ca 70 gånger idag!

Dessutom har reallönerna fallit för stora grupper. Ett exempel är att anställda med högst *high school*-examen tjänade reallt 12 procent mindre 1987 jämfört med 1973.

Förr var fattigdom främst en konsekvens av arbetslöshet. Med dagens låga löner är dock antalet fattiga arbetande

större än under någon annan period efter andra världskriget.

Överklassens isolering

Den grupp som har pengar drar sig allt mer undan från det övriga samhället. Barne- n går i privata skolor och föräldrarna sportar på privata klubbar. I de fina bostadsområdena ordnas egen säkerhetsbevakning (privata säkerhetsvakter utgjorde 2,6 procent av USAs arbetskraft 1990, en dubbling sedan 1970), egen sophämtning osv.

Enligt den amerikanska drömmen har alla en chans att "komma upp sig", bara man arbetar hårt. Reich menar att detta inte längre gäller. För att bli en framgångsrik symbol-analytiker krävs förberedelser ända från barndomen med bra skolor och stimulans från föräldrarna. Dessa barn kan komma in på de bästa universitetet och sedan börja arbeta inom de framgångsrika företagen.

Enda sättet att bromsa den allt starkare segregeringen i samhället är att den offentliga sektorn satsar inom områden som utbildning och infrastruktur.

Till detta behövs pengar, men den enda grupp som har råd att betala mer skatt är den rikaste femtedelen, symbol-analytikerna. Medelklassen blir allt mer klämd mellan stagnerande reallöner och ökande kostnader för sjukförsäkring, utbildning mm. Medan resten av nationen blir allt mer beroende av analytikerna, så blir dessa allt mindre beroende av resten av befolkningen. Analytikerna är i stället beroende av samarbetet i sina nätverk, som består av folk och organisationer över hela världen.

Omvandlingen

Hur kommer det sig att denna samhällsutveckling med ökande inkomstskillnader hittills gått så lugnt till?

Antalet rutinarbetare blir allt färre, vilket ger dem och deras fackföreningar en

svagare röst i samhället. En annan anledning är att de fattigare fortfarande tror på den gamla bilden att vad som är bra för USAs företag är bra för USA. De accepterar därför att man inte har råd med offentliga utgifter. Den amerikanska drömmen finns också där i så måtto att alla trots allt har chans att bli rika.

En politisk anledning är att de fattiga röstar i allt mindre utsträckning, för de tror att inget kan göras. Folk som inte röstar får inga politiker på sin sida.

Framtiden

Välutbildad arbetskraft och modern infrastruktur är nödvändiga villkor för att locka till sig utlandsinvesteringar och att få amerikanska företag att investera i USA. Sänkta kapitalskatter som kombineras med nedskärningar i den offentliga sektorn ger ingen garanti för högre privata investeringar i USA. Även om de rika amerikanerna sparar mer, finns det inget som säger att kapitalet kommer att investeras i USA och därmed skapa nya jobb.

De rika kommer också att kräva ökad invandring för att fortsättningsvis kunna köpa billiga personliga tjänster. Det finns en viss risk för arbetskraftsbrist (givet de låga lönerna och att många har så låg utbildning att de inte ens kan utföra de enklaste jobben). Istället för att satsa skattepengar på att utbilda andra amerikaner, är det bättre och billigare för de rika att importera bra arbetskraft. Reich konstaterar också att invandringen har ökat under senare år. Immigrationsfrågan kommer således allt mer att bli en klassfråga mellan rika och fattiga.

Reich kommenterar också den mycket omfattande lobbyverksamheten av de amerikanska företagen. Då amerikanska företag blir allt mindre anknutna till det amerikanska samhället, finns det än mindre anledning för politiker att ställa upp på företagens krav om speciella favörer.

Reich skissar tre alternativ för framtiden:

1. *Noll-summenationalism*, med tullar och handelshinder för att skydda den produktion som existerar. Detta motsvarar gammal amerikansk ekonomisk politik,
2. *Passiv kosmopolitanism*, med känslan av att världens problem är så enorma att de inte går att lösa, kopplat till åsikten att marknaden löser allt. Detta är dagens nyliberalism.
3. *Positiv ekonomisk nationalism*. Varje land ansvarar för att dess medborgare får bra liv, vilket kräver större satsningar på den offentliga sektorn. Man skall acceptera att tredje världen får den enkla produktionen och man skall se till att de som blir av med jobben i västvärlden får omskolning och chans till en ny start.

Trots vissa förenklingar ger boken en mycket intressant beskrivning av tendenserna i det amerikanska samhället med många intressanta exempel. Som svensk kan man kanske tycka att analysen är väl inkomstfixerad. Å andra sidan är det ju så att i det amerikanska samhället bestäms inkomsten inte bara ens materiella standard utan också kvalitet på sjukvård, åldringsvård, barnens utbildning osv.

Konsekvens för Sverige

En fråga är i hur stor utsträckning analysen kan utsträckas till att gälla även Sverige. Flera likheter finns. De stora svenska företagen blir allt mer internationella, och de investerar i Sverige enbart om det är mer lönsamt än i något annat land. Antalet industriarbetare har också minskat de senaste åren precis som i USA. Ökade löneskillnader, som förstärkts genom skattereformen, är en annan utveckling där Sverige liknar USA.

Synen på offentliga sektorn börjar också likna den amerikanska. Från att ha setts som en positiv del av samhället har man allt mer accepterat beskrivningen av

den som främst tärande. Minskade statsbidrag till kommuner gör att sannolikheten för segregering ökar även i Sverige, med åtföljande risk för förslumning av vissa områden.

En fundamental skillnad mellan länderna är dock utbildningsväsendet. Privatskolor är en marginell företeelse i Sverige, och med den nya skolchecken kan man kanske undvika en allt för stark segregering även i framtiden.

En aktuell svensk fråga är hur öppningen mot EG och Östeuropa kommer att påverka sysselsättningen i Sverige. Med Reich analys kommer allt mer produktion att flytta utomlands och precis som i den nuvarande lågkonjunkturen kommer främst männen att drabbas, då de arbetar i den konkurrensutsatta industrin. Frågan är om de som förlorar sina jobb blir lågbetalda personliga servicearbetare eller om de kan utbildas så att de klarar ett konkurrensutsatt arbete? Arbetsmarknadsutbildning kommer att bli allt viktigare, och det är precis vad Reich verkar efterlysa för USA.

Sammanfattningsvis kan man säga att Sverige är på väg åt samma håll som USA, men utvecklingen kan bli en annan tack vare bättre utbildnings- och arbetsmarknadspolitik.

*Civilekonom HANS BERGMAN
Handelshögskolan i Stockholm*